

Zasady i możliwości pomocy obywatelom Ukrainy przybyłym do Polski w związku z toczącą się wojną na terenie Ukrainy

Poznań 16.03.2022 r.

I. Przepisy

Ustawa z dnia 12 marca 2022 roku o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (dalej jako „Ustawa” Dz. U. poz. 583 z późn. zm.). Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, z mocą wsteczną od dnia 24 lutego 2022 r., z wyjątkiem:

- 1) art. 12 ust. 10–16 (kwestie organizacyjne związane z realizacją zadań wojewody), art. 72 (przestępstwa popełnione w czasie trwania konfliktu zbrojnego na terytorium Ukrainy) oraz art. 89 (zmiana ustawy prawo konsularne), które wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia,
- 2) art. 95 (zmiana ustawy o dokumentach paszportowych), który wchodzi w życie z dniem 27 marca 2022 r.

II. Cele nowej ustawy

Przepisy Ustawy za główny cel mają stworzenie szczególnej doraźnej podstawy prawnej do legalnego pobytu obywateli Ukrainy, którzy w wyniku działań wojennych zostali zmuszeni do opuszczenia swojego kraju pochodzenia.

Ustawa zapewnia również ułatwienie organizacji pracy placówek edukacyjnych oraz możliwości w zakresie tworzenia żłobków, czy klubów dziecięcych w związku z napływem obywateli Ukrainy do Polski oraz określa warunki zatrudnienia obywateli Ukrainy przebywających legalnie w Polsce, wprowadza zmiany w zakresie prawa podatkowego oraz zmienia zasady udzielania obywatelom Ukrainy pomocy o charakterze socjalnym. Poniżej przedstawiamy najważniejsze aspekty ujęte w Ustawie.

III. Legalizacja pobytu obywatela Ukrainy

1. Do kogo kierowane są przepisy Ustawy. W jakim okresie Twój pobyt w Polsce jest legalny

Osoby Uprawnione:

Przepisy Ustawy przewidują, że pobyt obywatela Ukrainy, który przybył na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bezpośrednio z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego Państwa oraz obywatela Ukrainy posiadającego Kartę Polaka, który przybył w tym samym okresie do Polski wraz z najbliższą rodziną z powodu tych działań wojennych, jest legalny przez kolejne 18 miesięcy licząc od dnia 24 lutego 2022 r. pod warunkiem, że wjechał na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od dnia 24.02.2022 r. i deklaruje zamiar pozostania na terytorium RP. Z opisanego uprawnienia skorzystają obywatele Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Polski w okresie od 24 lutego 2022 r. do dnia, który zostanie określony w drodze rozporządzenia Rady Ministrów w przyszłości. Przepisy Ustawy zapewniają ponadto legalny pobyt przez kolejne 18 miesięcy licząc od dnia 24 lutego 2022 r. także dla:

- nieposiadającego obywatelstwa ukraińskiego małżonka obywatela Ukrainy (bez względu na obywatelstwo), który w okresie od dnia 24 lutego 2022 r. z powodu działań wojennych toczonych na Ukrainie przybył na terytorium Polski bezpośrednio z terenu Ukrainy i deklaruje zamiar pozostania na terytorium RP,
- dziecka urodzonego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez matkę, której pobyt uznaje się za legalny zgodnie z wyżej opisanymi zasadami, w okresie dotyczącym matki.

Warto podkreślić, że w przypadku obywatela Ukrainy, który przybył na terytorium Polski nie posiadając Karty Polaka, jego pobyt uznaje się za legalny jedynie, gdy przybył bezpośrednio z terytorium Ukrainy, natomiast takiego ograniczenia przepisy Ustawy nie przewidują w stosunku do obywateli Ukrainy posiadających Kartę Polaka i ich rodzin.

WAŻNE:

Ochrona przewidziana w Ustawie nie dotyczy obywateli Ukrainy, którzy złożyli lub zadeklarowali zamiar złożenia w Polsce wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej (Status Uchodźcy) **lub posiadają:**

- 1) zezwolenie na pobyt stały,
- 2) zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej,
- 3) zezwolenie na pobyt czasowy,
- 4) status uchodźcy,
- 5) ochronę uzupełniającą,
- 6) zgodę na pobyt tolerowany.

Wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej można cofnąć w każdej chwili. Wraz z wycofaniem wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej w RP lub

deklaracji o zamiarze złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej zastosowanie znajdują zasady dotyczące bezpośredniego wjazdu obywatela Ukrainy z terytorium Ukrainy na teren RP.

WAŻNE:

Uprawnienie do legalnego pobytu traci obywatel Ukrainy, objęty już działaniem Ustawy, który opuścił Polskę na okres powyżej 1 miesiąca.

Zasada ta nie ma zastosowania do obywateli Ukrainy posiadających Kartę Polaka i ich rodzin – tu wyjazdy z terytorium RP mogą odbywać się na dłuższe okresy niż 1 miesiąc, bez obawy o utratę uprawnień wynikających z Ustawy.

2. Poświadczenie wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

Wjazd obywatela Ukrainy przekraczającego granicę swojego kraju z Polską od dnia 24.02.2022 r. powinien zostać zarejestrowany przez komendanta placówki Straży Granicznej, czego poświadczeniem jest wbicie pieczęci Straży Granicznej zawierającej datę w dokumencie tożsamości, a w przypadku jego braku - wydanie zaświadczenia o wjeździe przez Straż Graniczną.

W przypadku braku takiej rejestracji, Komendant Straży Granicznej rejestruje pobyt obywatela Ukrainy na podstawie wniosku o nadanie numeru PESEL, o którym mowa w art. 4 ust 1 Ustawy, złożonego w dowolnym organie wykonawczym gminy na terytorium Polski.

WAŻNE

Jeżeli jesteś osobą, która nie posiada dokumentu poświadczającego datę wjazdu do Polski po dniu 24.02.2022 r. – termin do złożenia wniosku o nadanie numeru PESEL, który pozwoli na rejestrację Twojego pobytu w Polsce wynosi 60 dni od dnia wjazdu.

1. Wniosek o nadanie numeru PESEL

Najważniejszą kwestią z punktu widzenia możliwości skorzystania z ochrony i uprawnień przewidzianych Ustawą, jest uzyskanie indywidualnego numeru PESEL.

W tym celu uprawniony obywatel Ukrainy lub uprawniony członek jego rodziny składa w dowolnym organie wykonawczym gminy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Urząd Gminy, Urząd Miasta) wniosek w formie papierowej (na piśmie), którego wzór jest dostępny w urzędzie, lub na stronach www (także w języku ukraińskim).

Wniosek podpisuje się i składa osobiście, a w imieniu osoby nieposiadającej zdolności do czynności prawnych lub posiadającej ograniczoną zdolność do czynności prawnych (osoby ubezwłasnowolnione, małoletni do 12 roku życia) ubiegającej się o nadanie numeru PESEL wniosek składa:

- jedno z rodziców,

- opiekun,
- kurator,
- opiekun tymczasowy, o którym mowa w art. 25 Ustawy,
- osoba sprawująca faktyczną pieczę nad dzieckiem.

Osoba, która ukończyła 12 lat może podpisać wniosek osobiście.

Do wniosku należy dołączyć fotografię o wymiarach 35 mm x 45 mm, spełniającą wymogi określone dla fotografii dołączanych do wniosków o wydanie dowodu osobistego (przy urzędach działają punkty wykonujące darmowe fotografie), oraz kopię posiadanych dokumentów tożsamości. W Urzędzie należy okazać oryginały posiadanych dokumentów (o ile takie są w posiadaniu wnioskodawcy), oraz oddać odciski palców. Od obowiązku pobrania odcisków palców zwolnione są osoby które: nie ukończyły 12. roku życia; chwilowo fizycznie nie mają możliwości pobrania odcisków któregośkolwiek z palców; nie mają możliwości pobrania odcisków palców.

Właściwy organ gminy potwierdza tożsamość osoby, której ma być nadany numer PESEL na podstawie dokumentu podróży, Karty Polaka lub innego dokumentu ze zdjęciem, umożliwiającego ustalenie tożsamości, a w przypadku osób, które nie ukończyły 18. roku życia, również dokumentu potwierdzającego urodzenie. Możliwe jest ponadto stwierdzenie tożsamości na podstawie unieważnionych dokumentów, jeżeli taki dokument umożliwia ustalenie tożsamości osoby, w ostateczności, jeżeli nie posiadasz jakichkolwiek dokumentów – także na podstawie oświadczenia.

Jeżeli wniosek o nadanie numeru PESEL zawiera **adres poczty elektronicznej, numer telefonu i zgodę na potwierdzenie profilu zaufanego, minister właściwy ds. informatyzacji automatycznie potwierdza PROFIL ZAUFANY dla osoby wnioskującej.**

IV. Wykonywanie pracy w Polsce

1. Praca na podstawie umowy

Obywatele Ukrainy objęci ochroną Ustawy oraz pozostali obywatele Ukrainy, których pobyt jest legalny na innej podstawie niż określa to Ustawa mogą podjąć pracę na terytorium Polski, bez zbędnych formalności.

Warunkiem legalnego zatrudnienia jest posiadanie numeru PESEL i zgłoszenie faktu zatrudnienia do powiatowego urzędu pracy przez podmiot powierzający wykonywanie pracy obywatelowi Ukrainy. Pracodawca powiadamia urząd w terminie 14 dni od dnia podjęcia pracy przez obywatela Ukrainy za pośrednictwem portalu www.praca.gov.pl. Niespełnienie tego warunku oznacza brak możliwości wykonywania pracy bez zezwolenia na pracę.

Warto podkreślić, że opisane wyżej zasady dotyczące legalnego zatrudnienia dotyczą wszystkich obywateli Ukrainy legalnie przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a nie tylko osób objętych działaniem specustawy. Przepisy nie ograniczają się zatem do uregulowania sytuacji osób przekraczających granicę, w związku z toczącymi się działaniami wojennymi.

2. Wykonywanie działalności gospodarczej

Obywatele Ukrainy, których pobyt w Polsce uznaje się za legalny, tj. Osoby Uprawnione na podstawie Ustawy lub osoby przebywające na terenie Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie przepisów Ustawy o cudzoziemcach mogą podejmować i wykonywać działalność gospodarczą na takich samych zasadach jak obywatele polscy, przy czym, aby zostać przedsiębiorcą muszą posiadać numer PESEL.

Jednak zgodnie z Ustawą, przedsiębiorca zostanie wykreślony z CEIDG w przypadku, gdy jego pobyt w Polsce przestanie być legalny (np. w razie opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na okres powyżej 1 miesiąca).

3. Rejestracja osób bezrobotnych

Obywatele Ukrainy, których pobyt w Polsce uznaje się za legalny, tj. Osoby Uprawnione na podstawie Ustawy, lub obywatele Ukrainy, których pobyt na terenie Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się za legalny na innej podstawie niż Ustawa - mogą rejestrować się jako osoby bezrobotne lub poszukujące pracy i to niezależnie od wieku.

V. Pomoc materialna dla obywateli Ukrainy

1. Jednorazowe świadczenie pieniężne

Obywatelom Ukrainy, których pobyt w Polsce uznaje się za legalny na podstawie Ustawy i którzy zostali wpisani do rejestru PESEL przysługuje pomoc w postaci jednorazowego świadczenia pieniężnego w wysokości 300,00 zł na osobę.

Wniosek o wypłatę świadczenia należy złożyć w urzędzie gminy tj. do wójta, burmistrza lub prezydenta miasta właściwego ze względu na miejsce pobytu obywatela Ukrainy.

Wniosek składa osoba uprawniona, lub przedstawiciel ustawowy osoby uprawnionej (np. mama, tata) lub opiekun tymczasowy, lub osoba sprawująca faktyczną opiekę nad dzieckiem.

2. Świadczenia rodzinne i świadczenia socjalne

Obywatelom Ukrainy, których pobyt w Polsce uznaje się za legalny na podstawie Ustawy i którzy zostali wpisani do rejestru PESEL przysługuje prawo do świadczeń rodzinnych i do świadczeń socjalnych, które są przyznawane na zasadach i w trybie przewidzianym w odpowiednich przepisach regulujących przyznawanie tych świadczeń. Korzystając z ochrony przyznanej przez Ustawę, masz zatem prawo do:

- 1) zasiłku rodzinnego oraz dodatków do zasiłku rodzinnego,
- 2) świadczeń opiekuńczych tj.: zasiłku pielęgnacyjnego, specjalnego zasiłku opiekuńczego oraz świadczenia pielęgnacyjnego,
- 3) zapomogi wypłacanej przez gminy, tj. tzw. becikowe gminne,

- 4) dodatkowych świadczeń wypłacanych przez gminy mieszkańcom na podstawie uchwały,
- 5) jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka,
- 6) świadczenia rodzicielskiego,
- 7) świadczenia wychowawczego,
- 8) świadczenia dobry start,
- 9) rodzinnego kapitału opiekuńczego,
- 10) dofinansowania do opłaty rodzica za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym lub u dziennego opiekuna,
- 11) świadczeń określonych w przepisach ustawy o opiece społecznej (zasiłek, zasiłek okresowy, zasiłki celowe, schronienie, posiłek).

Możliwość wnioskowania o poszczególne świadczenia przedstawia się analogicznie, jak w przypadku obywateli Polski. Prawo do świadczeń przysługuje od momentu złożenia wniosku, jednak nie wcześniej niż od miesiąca nadania uprawnionemu numeru PESEL.

WAŻNE:

Obywatel Ukrainy do którego stosuje się przepisy Ustawy jest ponadto uprawniony do opieki medycznej udzielanej w Polsce na takich samych zasadach, jak obywatele polscy objęci ubezpieczeniem zdrowotnym na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, z wyłączeniem leczenia uzdrowiskowego, rehabilitacji uzdrowiskowej, produktów leczniczych otrzymywanych w ramach programów polityki zdrowotnej ministra do spraw zdrowia.

VI. Pomoc prawna dla małoletnich

1. Opiekun tymczasowy

Wojna to czas, w którym wiele dzieci pozostaje bez rodziców i najbliższych członków rodziny. Każdy małoletni obywatel Ukrainy przebywający na terenie Polski bez opieki osób dorosłych, które ponoszą za niego odpowiedzialność na zasadach przewidzianych prawem polskim, musi być reprezentowany przez opiekuna tymczasowego.

Opiekuna tymczasowego ustanawia sąd opiekuńczy właściwy ze względu na miejsce pobytu małoletniego. Wydając decyzję sąd kieruje się dobrem dziecka, ustanawiając opiekuna przede wszystkim spośród krewnych, powinowatych, lub innych osób dających rękojmię należytego wykonywania obowiązków opiekuna.

Opiekun tymczasowy jest przede wszystkim upoważniony do reprezentowania małoletniego w zakresie jego praw i obowiązków, sprawowania pieczy nad małoletnim i jego majątkiem. W sprawach ważniejszych dotyczących osoby i majątku małoletniego, opiekun tymczasowy będzie musiał uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego przed podjęciem decyzji.

Tryb postępowania w przedmiocie ustanowienia opiekuna tymczasowego, jak też krąg podmiotów uprawnionych do złożenia wniosku, szczegółowo określa art. 25 Ustawy. Jeżeli jesteś opiekunem faktycznym, lub osobą, która przejęła faktyczną pieczę nad małoletnim po jego wjeździe na teren Polski, także jesteś uprawniona/uprawniony do złożenia wniosku.

2. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka

Ustawa upraszcza zasady obejmowania opieką małoletnich na zasadach rodzin zastępczych, czy rodzinnych domów dziecka przez obywateli Ukrainy, których pobyt jest uznawany za legalny na mocy Ustawy. Mogą oni pełnić te funkcje nawet jeżeli nie spełniają ustawowych warunków dotyczących rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka. Do pełnienia funkcji rodziny zastępczej i rodzinnego domu dziecka stosuje się odpowiednio przepisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Podobnie jak w przypadku rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, wojewoda jest uprawniony do wyrażenia zgody na prowadzenie placówki opiekuńczo-wychowawczej, nawet jeżeli ta nie spełnia warunków przewidzianych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Takie zezwolenie może jednak być wydane w szczególnie uzasadnionych wypadkach, a w placówce mogą przebywać wyłącznie dzieci będące obywatelami Ukrainy, które przebywają w Polsce i których pobyt jest uznawany za legalny na zasadach określonych Ustawą.

Odformalizowane zostały także wymagania dotyczące wychowawców, opiekunów dziecięcych, psychologów, pedagogów zatrudnianych w instytucjonalnych formach pieczy zastępczej, oraz osób pracujących z dziećmi w placówkach wsparcia dziennego – obywatele Ukrainy przebywający na terytorium Polski, których pobyt jest uznany za legalny na mocy Ustawy, mogą bowiem być zatrudniane na tych stanowiskach, nawet jeżeli nie spełniają wymogów przewidzianych przez przepisy przewidziane w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, oraz ustawie o pracownikach samorządowych.

3. Utworzenie miejsc przeznaczonych do opieki nad dziećmi

Ustawa przewiduje ponadto możliwość utworzenia dodatkowych żłobków i klubów dziecięcych. Wprowadzone regulacje umożliwiają umieszczenie w żłobku większej liczby dzieci oraz tworzenie nowych żłobków ze złagodzonymi standardami.

Gmina (odpowiednio prezydent, burmistrz bądź wójt) może utworzyć dodatkowe żłobki lub kluby dziecięce dla dzieci w wieku do lat 3, będących obywatelami Ukrainy. Utworzenie tych placówek jest możliwe również przez podmiot inny niż gmina, po uzyskaniu zgody odpowiednio wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Wymogi co do miejsca lokalizacji placówki są znacząco złagodzone. Do utworzenia żłobka lub klubu dziecięcego nie stosuje wówczas przepisów Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 10 lipca 2014 r. w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzony żłobek lub klub dziecięcy.

Gmina może ponadto utworzyć inne lokalizacje prowadzenia zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych podporządkowane organizacyjnie szkołom lub przedszkolom. Rozwiązanie ma na celu zapewnienie kształcenia i wychowania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej dzieciom lub uczniom będącym obywatelami Ukrainy.

VII. Instrumenty przewidziane dla osób świadczących pomoc uchodźcom

1. Świadczenia na rzecz podmiotów przyjmujących uchodźców do zakwaterowania

Przepisy Ustawy przewidują ponadto świadczenia na rzecz podmiotów, które zdecydują się zapewnić dla obywateli Ukrainy zakwaterowanie i wyżywienie. Na wniosek takiego podmiotu może zostać przyznana pomoc finansowa za okres wynoszący maksymalnie 60 dni. W szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może zostać wydłużony. Środki finansowe na ten cel zapewnia wojewoda, a wypłaca gmina na podstawie umowy zawartej z wnioskodawcą. Warunki wypłaty świadczeń i kwoty maksymalne zostaną bliżej określone w Rozporządzeniu Rady Ministrów.

Co istotne, przepisy nie ograniczają kręgu podmiotów zapewniających zakwaterowanie i wyżywienie jedynie do osób fizycznych. Świadczenie może uzyskać również przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną.

Wzór wniosku o uzyskanie świadczenia *w formie papierowej albo w formie dokumentu elektronicznego* zostanie określony w drodze rozporządzenia wydanego przez Ministra właściwego do spraw administracji publicznej.

2. Darowizna na rzecz pomocy obywatelom Ukrainy, a koszt uzyskania przychodu

Zgodnie z Ustawą przedsiębiorca dokonujący darowizny na rzecz organizacji pożytku publicznego, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów wykonujących działalność leczniczą lub działalność z zakresu ratownictwa medycznego, a także RARS może zaliczyć przekazaną kwotę do kosztów uzyskania przychodów. Kosztem uzyskania przychodów są więc koszty wytworzenia lub cena nabycia rzeczy lub praw będących przedmiotem darowizn przekazanych wyżej wskazanym podmiotom w okresie od dnia 24 lutego 2022 r. do dnia 31 grudnia 2022 r. na cele związane z przeciwdziałaniem skutkom działań wojennych na terytorium Ukrainy (o ile koszty wytworzenia lub cena nabycia nie zostały zaliczone do kosztów uzyskania przychodów, w tym poprzez odpisy amortyzacyjne).

Na analogicznych zasadach do kosztów uzyskania przychodów można wliczyć nieodpłatne świadczenia na cele związane z przeciwdziałaniem skutkom działań wojennych na terytorium Ukrainy.

Warto dodać, że zgodnie z Ustawą zwalnia się ponadto od podatku dochodowego pomoc humanitarną otrzymaną w okresie od dnia 24 lutego 2022 r. do dnia 31 grudnia 2022 r. przez podatników będących obywatelami Ukrainy, którzy w tym okresie przybyli z terytorium Ukrainy, na skutek toczących się na tym terytorium działań wojennych, na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

W przypadku pytań zapraszamy do kontaktu.

Autorzy:

Aleksandra Sobczyńska

Radca prawny, Partner Zarządzający w Kancelarii Sobczyńscy i Partnerzy (FSG Prawo)
a.sobczynska@sobczynscy.pl

Katarzyna Gohling

Adwokat w Kancelarii Sobczyńscy i Partnerzy (FSG Prawo)
k.gohling@sobczynscy.pl

Adrianna Skorupska

Prawnik w Kancelarii Sobczyńscy i Partnerzy (FSG Prawo)
a.skorupska@sobczynscy.pl